

03.06.2017

Edycja listów Magdaleny z Czapskich do Hieronima Floriana Radziwiłła

Instytucje: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie (Instytucja kierująca)

Miejscowości: Olsztyn

Uczestnicy: Iwona Maciejewska , Katarzyna Zawilska

Dziedziny: Studia edytorsko-filologiczne, słownikowo-encyklopedyczne,
dokumentacyjno-bibliograficzne

Projekt realizowany w ramach grantu z Narodowego Centrum Nauki (Opus IV)
przyznanego na lata 2013-2016

Podsumowanie projektu finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki na podstawie umowy nr 2012/07/B/HS2/02322

Projekt pt. „Edycja listów Magdaleny z Czapskich do Hieronima Floriana Radziwiłła” wieńczy publikacja zawierająca zbiór wyjątkowej epistolografii o tematyce miłosnej powstały w I połowie XVIII wieku („Gdybym Cię, moje Serce, za męża nie miała, żyć bym nie mogła”. Listy Magdaleny z Czapskich do Hieronima Floriana Radziwiłła z lat 1744–1759, wstęp i opracowanie Iwona Maciejewska i Katarzyna Zawilska, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2016). Do rąk czytelników trafia źródło unikatowe. Jak zauważył recenzent książki, prof. Włodzimierz Gruszczyński: „Po pierwsze, są to listy pisane przez młodą kobietę (a znamy przede wszystkim korespondencję mężczyzn z tamtych czasów). Po drugie, listy te są wyrazem miłości do mężczyzny będącego ich adresatem, a często zawierają zaskakująco duży ładunek erotyzmu”, a przypomnieć należy, iż kobiety epok dawnych bardzo oszczędnie poruszały w swej korespondencji takie tematy. Współczesny odbiorca nie ma szansy zetknąć się ze staropolską epistolografią tworzoną przez panie, gdyż nawet jeśli szczęśliwie się ona zachowała do naszych czasów, w ogromnej większości nie została opublikowana. Nieliczne edycje dotyczą przede wszystkim korespondencji postaci znanych (Elżbieta Sieniawska, Elżbieta Drużbacka), jednak tematyka miłosno-erotyczna się w nich nie pojawia. Na wydanie ciągle czekają listy Franciszki Urszuli Radziwiłłowej, która poślubiła starszego brata Hieronima Floriana, księcia Michała Kazimierza zw. „Rybeńko” i śmiało przelewała na papier swe uczucia. W tej sytuacji możliwość lektury listów Magdaleny z Czapskich wypełnia tę istotną lukę. Dzięki ponad 150 epistołom współczesny czytelnik może poznać zapomniane świadectwo dawnej mentalności, która w tym właśnie okresie ulegała zauważalnej zmianie. Nasilało się wówczas stopniowo dążenie do osiągnięcia osobistego szczęścia

poprzez zawarcie małżeństwa z miłości, a nie z kalkulacji, opartego na wzajemnym porozumieniu i wspólnym odczuwaniu świata. W konsekwencji tej zmiany w czasach saskich wyraźnie wzrosła w rodzinach magnackich i szlacheckich liczba orzeczeń o nieważności małżeństwa wydawanych przez sądy kościelne, co było następstwem działań małżonków dążących do rozwiązania narzuconego im przez rodzinę związku. Świadectwem takiego postępowania są listy Magdaleny z Czapskich, która poślubiła bogatego magnata Hieronima Floriana Radziwiłła, rozwiedzionego z Teresą Sapieżanką, a następnie po kilku latach sama zdecydowała się swego męża opuścić, poznawszy jego trudny i apodyktyczny charakter. Czytanie jej wyznań może być ciekawą lekturą nie tylko dla badaczy dawnej kultury, historii czy polszczyzny, lecz także dla przeciętnego odbiorcy, którego fascynują przekazy o charakterze autobiograficznym i który w dawnych źródłach szuka korzeni naszej współczesnej mentalności. Czapska była kobietą bardzo inteligentną, czytającą, potrafiącą poprzez właściwie dobrane słowa wpływać na adresata. Umiała zjednać sobie nieufnego wobec ludzi magnata wyszukanyymi wyznaniem, a swe otoczenie przekonać, iż może stanąć z księciem na ślubnym kobiercu, zanim otrzyma on decyzję o unieważnieniu pierwszego małżeństwa. Jej listy są świadectwem nietuzinkowej osobowości i literackiego wręcz talentu.

Dzięki badaniom podjętym w ramach projektu wzrasta nasz poziom wiedzy o języku I połowy XVIII wieku, ciągle niewystarczająco poznanym, o czym świadczy uzupełniany stale o nowe hasła "Elektroniczny słownik języka polskiego XVII i XVIII wieku". Znacząco poszerza się także wiedza o polszczyźnie kobiet z warstw szlachecko-magnackich. W ramach prac związanych z edycją udało się również wyjaśnić zagadki biograficzne dotyczące małżeństwa Radziwiłłów, a także, co niezwykle ważne, scharakteryzować niewydaną dotychczas część diariusza księcia Hieronima z roku 1746, która dopiero niedawno trafiła do Polski wraz z kolekcją Tomasza Niewodniczańskiego. Jej edycja to kolejne wyznawanie stojące przed badaczami dawnych epok. Hieronim Florian Radziwiłł to reprezentant jednej z najznacześniejszych rodów I Rzeczypospolitej, postać obrosła czarną legendą, czekającą na zweryfikowanie. Korespondencja jego małżonki oraz diariusz księcia pozwalają dostrzec w nim nie tylko okrutnika, lecz także człowieka, który ostatecznie utracił miłość swego życia.

Lekturę ułatwia stosowny komentarz oraz dołączony do wydania słownik wyrazów archaicznych i zapożyczonych. Wtręty obcojęzyczne zawarte w listach zostały przetłumaczone, a dołączone do edycji fotokopie wybranych listów pozwalają zapoznać się z dawną grafią, ortografią i interpunkcją, stwarzają też szansę na samodzielne odczytanie tajemnego szyfru używanego przez Czapską. Zarówno autorkę listów, jak i ich adresata poznajemy dzięki portretom pędzla Jakuba Wessela, do których małżonkowie pozwali w 1746 roku.

Słowa kluczowe: kobieta, edycja, list